

Stanisław Tokarski

Zaangażowanie religijne u osób należących do wspólnot neokatechumenalnych

---

Studia Psychologica nr 1, 7-16

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

STANISŁAW TOKARSKI

ZAANGAŻOWANIE RELIGIJNE U OSÓB NALEŻĄCYCH DO WSPÓLNOT NEOKATECHUMENALNYCH

1. WSTĘP

Problemem podjętych badań jest poznanie wpływu neokatechumenalnego programu formacyjnego na rozwój zaangażowania religijnego u osób poddanych na oddziaływanie tego programu. Badania te mają pozwolić na określenie, czy istnieje różnica w zaangażowaniu religijnym między osobami początkującymi a zaawansowanymi pod względem czasu uczestniczenia we wspólnocie neokatechumenalnej. Umożliwi to uchwycenie zmian, jakie zachodzą w obrazie religijności (dojrzałości religijnej) pod wpływem oddziaływania neokatechumenalnego programu formacyjnego.

2. TEORETYCZNE PODSTAWY BADAŃ

2.1. ZAANGAŻOWANIE RELIGIJNE

Określenie „zaangażowanie religijne” pojawiło się w literaturze psychologicznej w publikacjach R. O. Allena i B. Spilki (1978). W swojej teorii religijności wyróżnili, ze względu na orientację poznawczą, dwa typy religijności. Pierwszym jest religijność zaangażowana (*committed religion*), drugim – religijność uzgodniona (*consensual religion*) nazywana inaczej nieświadomą, mimowolną. Religijność zaangażowana oznaczała religijność otwartą poznawczo, opartą na abstrakcyjnej (filozoficzne i teologiczne) analizie, bogatą wewnątrznie i elastyczną. Religijność uzgodniona jest mało świadoma, niejasna, wykazuje tendencje do braku elastyczności, izolacji i przesadnej konkretyzacji.

Golan (1992) rozumiał zaangażowanie religijne raczej jako przeciwieństwo obojętności religijnej. Podejmując próbę określenia terminu zaangażowania religijnego, Golan odwołuje się do charakteryzowania religijności jako postawy. Jedną z cech postawy jest cen-

tralność przedmiotu postawy. Centralność ta to wymiar wskazujący na stopień psychologicznego (poznawczego, emocjonalnego i behawioralnego) zaangażowania podmiotu przedmiotem postawy. Przedmiot ze względu na swoją treść może być mniej lub bardziej znaczący, ważny. Może być w różnym stopniu angażujący, tzn. wywołujący zainteresowanie, koncentrujący sferę emocjonalną, motywujący do określonych zachowań, czyli może być mniej lub bardziej psychologicznie odległy bądź bliski. Centralność wskazuje więc na ważność (doniosłość) danego przedmiotu dla jednostki. Związane jest to z procesem interioryzacji wartości religijnych. Sytuacja, w której przedmiot postawy religijnej znajduje się w centralnym miejscu (jako wartość pierwszorzędna) w systemie wartości, sprawia, że pozostałe wartości są jej podporządkowane.

Z określeń podanych przez Golana wynika, że zaangażowanie religijne to przede wszystkim psychologiczna bliskość przedmiotu postawy religijnej wskazująca na ważność danego przedmiotu dla podmiotu. Wydaje się, iż powyższe względy pozwalają przyjąć „zaangażowanie religijne” jako jeden ze wskaźników dojrzałości religijnej. Precyzując bardziej ten termin, można przyjąć jego znaczenie jako: aktywność człowieka, która ma na celu realizację zadań stawianych przez religię w zakresie wewnętrznym – troska o życie modlitwy i rozwój religijności, oraz w zakresie zewnętrznym – udział w realizacji zadań stawianych przez wspólnotę religijną (Kościół) oraz zachowanie zasad etycznych (moralnych) proponowanych przez tę wspólnotę. Uściślenie to wynika z treści skonstruowanej przez Golana (1987) Skali Zaangażowania Religijnego, badającej intensywność tego zaangażowania, a szczególnie z wyróżnionych podskal tego narzędzia (por. Allport 1988; Bennis 1987; Bielecki 1983; Chlewiński 1982; Jaworski 1989; Piwowski 1975; Płużek 1986; Popielski 1987; Prężyna 1981; Uchnast 1982; Zabrowski 1989; Zdybicka 1983).

2. 2. WSPÓLNOTY NEOKATECHUMENALNE

Ruch ten narodził się w 1962 roku na przedmieściach Madrytu. Kiko Argello, rozczarowany życiem artysty, widząc nędzę mieszkańców madryckich przedmieść, przenosi się do baraków. Wkrótce powstaje tam wspólnota złożona głównie ze złodziei, byłych więźniów i prostytutek. Do grupy dołącza również Carmen Hernandez, absolwentka chemii i teologii, pragnąca zostać misjonarką. Ludziom żyją-

cym w nędzy i cierpieniu zaczynają opowiadać dobrą nowinę o Zbawicielu, Jezusie Chrystusie. Mimo trudności w przekazywaniu Ewangelii, słowa głoszone przez Kiko i Carmen dokonywały przemiany życia słuchaczy. Przemiany te sprawiły, że zostali zaproszeni przez proboszczów pobliskich parafii do podzielenia się swoimi doświadczeniami. Arcybiskup Madrytu po zapoznaniu się z tą nową rzeczywistością poparł ją i sam polecał proboszczom korzystanie z nowego doświadczenia. Eksperyment ten szybko rozprzestrzenił się w Madrycie, a następnie innych diecezjach Hiszpanii. W ten sposób Droga neokatechumenalna rozwija się i rozprzestrzenia także w innych krajach. Funkcjonuje wewnątrz struktury parafialnej w formie małych wspólnot powstałych z osób w różnym wieku. Wspólnota jest dla osób, które chcą odkryć i przeżywać w pełni swoje chrześcijaństwo, przejmując konsekwencje swojego chrztu. Program jest wzorowany na katechumenacie wczesnego Kościoła. Droga neokatechumenalna ma być drogą powrotu do Kościoła. Neokatechumenat chce poprzez fazy analogiczne do życia Chrystusa na ziemi doprowadzić człowieka do pełni wiary. (por. Argello 1986; 1993).

3. CEL BADAŃ

Celem podjętych badań jest określenie na podstawie badania empirycznych intensywności zaangażowania religijnego u osób, które należą do wspólnot neokatechumenalnych. Badania mają dać odpowiedź na pytanie: czy, a jeśli tak, to w jaki sposób, zmienia się intensywność tego zaangażowania u osób należących do wspólnot neokatechumenalnych wraz z upływem czasu? Zmienną niezależną jest tu więc upływ czasu uczestnictwa w grupie religijnej (neokatechumenalnej) wyznaczony okresem co najmniej pięciu lat. Przyjęto **hipotezę**, iż obie grupy eksperymentalna (osoby zaawansowane) i kontrolna (osoby początkujące) różnią się między sobą w zakresie zaangażowania religijnego oraz że osoby z grupy eksperymentalnej reprezentują wyższy stopień tego zaangażowania niż osoby z grupy kontrolnej. Pozwoli to na poznanie zmian, jakie zachodzą w obrazie religijności pod wpływem formacji neokatechumenalnej.

4. NARZĘDZIE BADAWCZE

Skalę Zaangażowania Religijnego (SZR) opracował Z. Golan w 1987 roku. Służy ona do badania intensywności zaangażowania religijnego. Trafność skali została pozytywnie oceniona przez sę-

dziów kompetentnych. Jej rzetelność sprawdzono metodą retestu. Korelacja wyniosła 0,85. Badania przeprowadzone przez autora skali potwierdziły jej przydatność do badań psychologicznych w zakresie religijności (por. Golan 1987, 1992).

Skala ta zawiera cztery podskale. Bada religijne zaangażowanie wewnętrzne (ZW) i religijne zaangażowanie zewnętrzne (ZZ). W skład twierdzeń opisujących zaangażowanie wewnętrzne wchodzi twierdzenia dotyczące aktywności w modlitwie (ZM – życie modlitwy) i dotyczące pogłębiania własnej religijności (PR – pogłębianie religijności). Zaangażowanie zewnętrzne obejmuje twierdzenia badające ukierunkowanie ku ludziom (UL) i twierdzenia, których tematem jest stosunek do Kościoła (SK). Dla porównywania wyników uzyskanych przez poszczególne osoby lub grupy stosuje się wskaźnik zaangażowania religijnego – jest to stosunek wyników osiągniętych do maksymalnie oczekiwanych (możliwych). Badany odpowiada na siedmiostopniowej skali: od zdecydowanej zgody do zdecydowanej niezgody na podane twierdzenie.

Autor obecnego badania po przeanalizowaniu SZR dokonał w niej niewielkich zmian. Zmiany te dotyczyły głównie strony językowej podanych twierdzeń. Pominięto również po jednym twierdzeniu z każdej podskali, głównie z przyczyn terminologicznych. W wyniku wprowadzonych zmian pozostały 24 twierdzenia, po 6 w każdej z podskal. Wydaje się, iż nie narusza to charakteru skali, a lepiej dostosowuje ją do podjętych badań.

5. GRUPA BADANA

Badania przeprowadzono wśród osób należących do wspólnot neokatechumenalnych. **Grupę eksperymentalną** stanowiły osoby należące do wspólnot neokatechumenalnych, od co najmniej pięciu lat (do około dwunastu). Łącznie do tej grupy wylosowano 84 osoby; w tym: 41 mężczyzn (I EM – eksperymentalna mężczyzn) i 43 kobiety (II EK – eksperymentalna kobiet). **Grupę kontrolną** wylosowano spośród osób rozpoczynających uczestnictwo w tych wspólnotach. Czas przynależności wynosił od jednego do trzech miesięcy. Łącznie do tej grupy należy 80 osób; w tym 39 mężczyzn (III KM – kontrolna mężczyzn) i 41 kobiet (IV KK – kontrolna kobiet). Wiek u wszystkich osób wynosił od 30 do 40 lat. Jest to przedział określany jako okres stabilności religijnej, w którym nie powinny zachodzić większe zmiany w zakresie obrazu religijności. Ba-

dane grupy pod względem wykształcenia i miejsca zamieszkania były bardzo zbliżone do siebie.

6. WYNIKI BADAŃ

Wstępna analiza wyników badań wykazała, że mężczyźni z grupy eksperymentalnej (I EM) deklarują wyższe zaangażowanie religijne w zakresie zaangażowania zewnętrznego (w podskali: *ukierunkowanie ku ludziom*; UL) niż kobiety analogicznej grupy (II EK). Nie występują natomiast istotne statystycznie różnice między grupami kontrolnymi (III KM i IV KK).

W wyniku dalszy analiz stwierdzono, iż grupa eksperymentalna (I EM i II EK) w wyższym stopniu reprezentuje zaangażowanie religijne niż grupa kontrolna (III KM i IV KK). Dotyczy to zarówno wyniku ogólnego skali, jak również jego podskal: *zaangażowania wewnętrznego* (ZW) i *zaangażowania zewnętrznego* (ZZ) – poziom istotności $p < 0,001$. Dalsza analiza podskal wykazała, że różnica ta dotyczy dwu podskal: *pogłębianie religijności* (PR) oraz *stosunek do Kościoła* (SK). Nie występuje natomiast statystycznie istotna różnica między tymi grupami w pozostałych podskalach, czyli: *zaangażowanie w modlitwie* (ZW) i *ukierunkowanie ku ludziom* (UL). Zob. poniższa tabela 1.

Tabela 1. Różnice między grupami eksperymentalną i kontrolną w zakresie wskaźników zaangażowania religijnego według SZR i ich poziom istotności statystycznej

Nazwa wskaźnika	Średni wynik dla grupy:				Wartość t-test	Pi ¹
	I EM i II EK	SD ²	III KM i IV KK	SD		
Wynik ogólny	128,93	14,81	116,30	20,90	- 4,43	0,001
Zaangażowanie wewnętrzne	64,30	8,18	57,23	11,65	- 4,49	0,001
Zaangażowanie zewnętrzne	64,66	8,30	59,05	10,44	- 3,78	0,001
Modlitwa	30,69	3,99	28,88	5,47	- 2,24	n. i. ³
Pogłębianie religijności	33,61	4,67	28,49	7,16	- 5,42	0,001
Ukierunkowanie ku ludziom	31,83	4,40	31,10	5,22	- 0,97	n. i.
Stosunek do Kościoła	32,83	4,73	27,88	6,68	- 5,43	0,001

¹ Pi – poziom istotności statystycznej różnicy.

² SD – Odchylenie standardowe.

³ n. i. – nie istotna statystycznie.

Ponieważ już we wstępnej analizie wyników badań zauważono, iż występują dosyć duże różnice w wynikach badań między grupami mężczyzn a kobiet, dalszym etapem analizy wyników była oddzielna analiza wyników uzyskanych przez mężczyzn i kobiety.

Porównując mężczyzn z grupy eksperymentalnej (I EM) z mężczyznami z grupy kontrolnej (III KM), okazało się, iż mężczyźni z grupy eksperymentalnej uzyskali wyższe wyniki – wskazujące na większe zaangażowanie religijne – niż mężczyźni z grupy kontrolnej zarówno w wyniku ogólnym, jak i w każdej z podskal SZR. Otrzymane wyniki wskazują na to, iż mężczyźni z grupy eksperymentalnej reprezentują zaangażowanie religijne w wyższym stopniu, niż mężczyźni z grupy kontrolnej. Dotyczy to wszystkich wymiarów tego zaangażowania wyznaczonych przez Skalę Zaangażowania Religijnego, czyli: zaangażowanie wewnętrzne (ZW) – w tym: zaangażowanie w modlitwę (ZM) i pogłębianie religijności (PR) oraz zaangażowanie zewnętrzne (ZW) – w tym: ukierunkowanie ku ludziom (UL) i stosunek do Kościoła (SK). Por. poniższa tabela 2.

Tabela 2. Różnice pomiędzy grupami mężczyzn, eksperymentalną i kontrolną (I EM i III KM), w zakresie wskaźników zaangażowania religijnego według SZR i ich poziom istotności statystycznej

Nazwa wskaźnika	Średni wynik dla grupy:				Wartość t-test	Pi
	I EM	SD	III KM	SD		
Wynik ogólny	130,41	15,67	114,76	16,83	- 4,28	0,001
Zaangażowanie wewnętrzne	63,92	9,18	56,10	7,74	- 3,67	0,001
Zaangażowanie zewnętrzne	66,48	8,29	58,65	8,83	- 4,07	0,001
Modlitwa	30,51	4,62	28,48	4,37	- 2,01	0,05
Pogłębianie religijności	33,41	4,98	27,71	6,50	- 4,39	0,001
Ukierunkowanie ku ludziom	33,07	4,27	30,56	4,77	- 2,48	0,05
Stosunek do Kościoła	33,41	4,67	28,07	5,63	- 4,60	0,001

Na podstawie tych wyników można przyjąć, iż pod wpływem neokatechumenalnego programu formacyjnego następuje u mężczyzn zwiększenie intensywności zaangażowania religijnego, i to we wszystkich jego podstawowych wymiarach wyróżnionych w SZR.

Porównując wyniki uzyskane w SZR przez kobiety z grupy eksperymentalnej (II EK) z wynikami uzyskanymi przez kobiety z grupy kontrolnej (IV KK) okazało się, iż grupa II EK uzyskała

wyższe wyniki, niż grupa IV KK w wyniku ogólnym oraz w podskali: zaangażowanie wewnętrzne (ZW). Różnice te są istotne statystycznie. Nie ma natomiast różnicy istotnej statystycznie między tymi grupami w podskali: zaangażowanie zewnętrzne (ZZ). Dalsza analiza wykazała, iż wyższe wyniki (istotne statystycznie) grupa II EK uzyskała w stosunku do grupy IV KK w podskalach: pogłębianie religijności oraz stosunek do Kościoła. Nie zachodzi natomiast statystycznie istotna różnica między wynikami uzyskanymi przez te grupy w podskalach: modlitwa (ZM) i ukierunkowanie ku ludziom (por. poniższa tabela 3).

Tabela 3. Różnice między grupami kobiet, eksperymentalną i kontrolną (II EK i IV KK), w zakresie wskaźników zaangażowania religijnego według SZR i ich poziom istotności statystycznej

Nazwa wskaźnika	Średni wynik dla grupy:				Wartość t-test	Pi
	I EK	SD	IV KK	SD		
Wynik ogólny	127,50	13,97	117,84	24,44	- 2,20	0,05
Zaangażowanie wewnętrzne	64,67	7,18	58,33	13,29	- 2,72	0,01
Zaangażowanie zewnętrzne	62,88	8,01	59,43	11,91	- 1,54	n. i.
Modlitwa	30,86	3,32	29,27	6,40	- 1,43	n. i.
Pogłębianie religijności	33,81	4,40	29,25	7,75	- 3,31	0,001
Ukierunkowanie ku ludziom	30,65	4,22	31,62	5,63	0,90	n. i.
Stosunek do Kościoła	32,26	4,78	27,69	7,64	- 3,25	0,01

Uzyskane wyniki wskazują na to, iż pod wpływem neokatechumenalnego programu formacyjnego u kobiet zwiększa się intensywność zaangażowania religijnego w zakresie pogłębiania religijności i zmienia się, na bardziej pozytywny niż dotychczas, stosunek do Kościoła. Program ten u kobiet (inaczej niż u mężczyzn) nie wpływa jednak na zwiększenie zaangażowania w modlitwę oraz na większe (bardziej intensywne) ukierunkowanie ku ludziom.

7. PODSUMOWANIE

Wyniki uzyskane na podstawie badań Skalą Zaangażowania Religijnego pozwalają na sformułowanie następujących wniosków:

1. Pod wpływem neokatechumenalnego programu formacyjnego zwiększa się intensywność zaangażowania zarówno u mężczyzn, jak i u kobiet.

2. Istnieje różnica w skuteczności (zakresie) oddziaływania programu formacyjnego między jego oddziaływaniem na mężczyzn a oddziaływaniem na kobiety. W stosunku do mężczyzn ma on większy zakres (skuteczność) niż w stosunku do kobiet w wymiarze intensywności zaangażowania religijnego.
3. Pod wpływem programu formacyjnego stosowanego we wspólnotach neokatechumenalnych u mężczyzn intensyfikuje się zaangażowanie religijne zarówno w wymiarze wewnętrznym, czyli w zakresie zaangażowania w modlitwie i w pogłębianiu własnej religijności, jak i w wymiarze zewnętrznym, czyli w ukierunkowaniu ku ludziom i pozytywnym stosunku do Kościoła. Ta intensyfikacja zaangażowania religijnego obejmuje wszystkie wymiary (podskale) przyjęte w SZR.
4. Wpływ neokatechumenalnego programu uwidacznia się również w oddziaływaniu na kobiety. Nie jest tu jednak tak szeroki, jak u mężczyzn. Jego oddziaływanie zaznacza się wyraźnie w zakresie pogłębiania religijności i rozwoju pozytywnego stosunku do Kościoła. Wskaźniki te należą zarówno do wymiaru wewnętrznego (pierwszy), jak i zewnętrznego zaangażowania religijnego (drugi). W tym rozróżnieniu jednak (na wewnętrzne i zewnętrzne) jedynie w wymiarze wewnętrznym występuje wzrost intensywności zaangażowania religijnego (istotna statystycznie różnica w tym zakresie między grupą II a IV), w wymiarze zewnętrznym wzrost taki nie występuje (brak statystycznie istotnej różnicy). Brak jest statystycznie istotnej różnicy między grupą II EK a IV KK w zakresie podskal: zaangażowanie w modlitwę i ukierunkowanie ku ludziom. Oznacza to, iż program formacyjny w tym zakresie nie jest skuteczny w stosunku do kobiet – nie powoduje zmian.

To, że rozwój intensywności zaangażowania religijnego następuje w większym stopniu u mężczyzn niż u kobiet, może budzić pewne zdziwienie. Przyczyny tego zjawiska mogą być różne. Część z nich może wynikać z samej specyfiki tego formacyjnego programu i jego poszczególnych elementów. Inną przyczyną może być to, że intensywność zaangażowania religijnego jest zwykle (kiedy osoby te nie należą do żadnej religijnej grupy formacyjnej) niższa u mężczyzn niż u kobiet. Potwierdza to zarówno obserwacja, jak i liczne badania. Mężczyźni poddani programowi formacyjnemu zaczynają zwy-

kle rozwój swego zaangażowania religijnego z niższej pozycji niż kobiety. Rozwój ten jest więc wówczas bardziej skokowy (gwałtowny) u mężczyzn niż u kobiet. Przy dość wysokiej intensywności zaangażowania religijnego dalsze jego intensyfikowanie jest trudniejsze niż wówczas, gdy początkowa jego intensywność jest niższa.

BIBLIOGRAFIA

- Allen R. O., Spilka B. (1978). Committed and consensual religion: A specification of religious prejudice relationships. *Journal for the Scientific Study of Religion* 6, s. 191-202.
- Allport G. (1988). *Osobowość i religia*. Warszawa: IW Pax..
- Argüello K. (1986). *Droga neokatechumenalna w: Pawła VI i Jana Pawła II spotkania ze wspólnotami neokatechumenalnymi*. Lublin: RW KUL.
- Argüello K. (1993). Misja rodzin w nowej ewangelizacji. W: *Droga Neokatechumenalna w wypowiedziach Pawła VI i Jana Pawła II*. Lublin: wyd. Kerygma.
- Bennis W., Shein E. (1987). Ekspresja emocjonalna w stosunkach interpersonalnych. *Nowiny Psychologiczne* 2, s. 75-103.
- Bielecki J. (1983). Wybrane metody badania postaw wartościujących i religijnych, W: Siek S. (red). *Wybrane metody badania osobowości*. Warszawa: ATK.
- Chlewiński Z. (1982). *Psychologia religii*. Lublin: RW KUL.
- Golan Z. (1987). *Poziom samoaktualizacji a intensywność zaangażowania religijnego. Badania empiryczne studentów*. Lublin: KUL (nie publikowana praca magisterska)
- Golan Z. (1992). *Osobowość a zaangażowanie religijne*. Warszawa: ATK.
- Jaworski R. (1989). *Psychologiczne korelaty religijności personalnej*. Lublin: RW KUL.
- Piwowarski W. (1975). Operacjonalistyczne pojęcie religijności. *Studia Socjologiczne* 4, s. 151-174.
- Płużek Z. (1986). Bóg i człowiek w doświadczeniu religijnym (interpretacja psychologiczna. W: Słomka W. (red). *Bóg i człowiek w doświadczeniu religijnym*. Lublin: RW KUL.
- Popielski K. (1987). (red). *Człowiek – pytanie otwarte*. Lublin: RW KUL.
- Prężyna W. (1981). *Funkcja postawy religijnej w osobowości człowieka*. Lublin: RW KUL.

- Uchnast Z. (1982). Koncepcje religijności w psychologii humanistycznej, w: Chlewiński Z. (red). *Psychologia religii*. Lublin: RW KUL.
- Zaborowski Z. (1989). *Psychologiczne problemy samoświadomości*. Warszawa: PWN.
- Zdybicka Z. J. (1983). Doświadczenie religijne, w: *Encyklopedia katolicka*, T 4, s.156-159.